

Jak se vypořádat se smogem z lokálních topenišť v Moravskoslezském kraji – vstupní analýza

Smog v Česku – příčiny a řešení

Také v únoru 2018 postihly obyvatele Ostravska a Třinecka i Prahy a Ústecka smogové situace a překračování hygienických limitů pro znečištění ovzduší. I mimo vyhocené smogové situace žije neustále 60 % obyvatel ČR v oblastech, kde jsou porušovány zákonné hygienické limity pro znečištění ovzduší [1], a 11 000 lidí ročně kvůli špinavému vzduchu předčasně umírá [2].

Hlavní příčinou znečištění ovzduší v České republice i v Evropské unii je závislost na fosilních palivech - ve výrobě elektřiny a tepla, domácím vytápění i automobilové dopravě. V celkovém souhrnu se u nás tyto tři základní zdroje podílejí přibližně stejně na znečištění v ovzduší. Přidává se k nim ještě přenos z jiných států (například polských uhelných elektráren, ale i vzdálenějších zdrojů). Význam jednotlivých zdrojů se oblast od oblasti liší. Ve velkých městech je významným zdrojem doprava, v řadě venkovských obcí jsou zcela dominantní uhelné kotle a kamna. Na Ostravsku je významná průmyslová výroba a na Ústecku či Karlovarsku těžba a spalování hnědého uhlí ve velkých elektrárnách. Velká energetika produkuje nejvíc látek, které se mění v ovzduší na zdraví škodlivý prach a přenášejí se na dlouhé vzdálenosti.

Minulá vláda pokračovala v projektu kotlíkových dotací, posílila jej o prostředky z evropských fondů a upravila jeho parametry. Prosadila legislativní změnu zajišťující kontrolu dodržování zákazu topení odpadem a nevhodnými palivy v domácích topeništích. Připravila a schválila programy zlepšování kvality ovzduší, které se však ukázaly nedostatečné a Nejvyšší správní soud je proto postupně ruší [3]. K významnějšímu omezení smogu nedošlo.

Ekologické organizací prosazují ucelený soubor řešení, které leží v kompetenci vlády, vedení krajů a měst [4]:

- Změnit „kotlíkové dotace“, tak aby na ně dosáhli i chudí lidé používající kamna, dále motivačně zpoplatnit fosilní paliva, aby výnos pomohl výměnu kotlů a kamen financovat.
- Zamezit tomu, aby staré uhelné elektrárny získaly výjimky z evropských limitů pro znečištění ovzduší (které jsou samy o sobě méně přísné, než jaké si například nastavila Čína), a uplatňovat závazný plán odstavení uhelných elektráren (má jej čím dál víc evropských zemí).
- Zvýšit směšně nízké poplatky z vytěženého hnědého uhlí, které jím umožňují plýtvat a tím pádem snadno znečišťovat.
- Zvýšit a rozšířit mýtné pro nákladní automobilovou dopravu a posílit pravomocí měst při regulaci dopravy nejen při smogových situacích.
- Zavést rozumnou podporu pro obecní a občanské projekty obnovitelných zdrojů, které představují čistou, dlouhodobou a ekonomicky smysluplnou možnost pro výrobu energie i dopravu bez smogu.

Nejhůře postižený kraj a domácí topeniště

Tato analýza se soustředí na dvě základní priority v boji se smogem – nejpostiženější region a vytvoříme doporučení, jak upravit a lépe provázat dotační programy, které podporují změnu způsobu vytápění domácností z uhlí na dostupné obnovitelné zdroje (“kotlíkové” dotace) a zajištění paliva z obnovitelných zdrojů (podpora budování skladů dřeva a pelet) v obcích a regionech.

Nový integrovaný přístup musí zahrnovat také příspěvek obcí a krajů a jejich asistenci při přípravě žádostí

Projekt „Chytře na kotlíkové dotace“ vznikl za podpory Nadačního fondu Hyundai a Nadace Open Society Fund Praha.

tak, aby na příspěvek dosáhly také nízkopříjmové skupiny obyvatel.

Aktivita obcí při přípravě integrovaného řešení je naprosto klíčová, proto se projekt zaměřuje hlavně na komunikaci s nimi – zejména poskytování informací o možnostech provázání dotační podpory z různých zdrojů a informací potřebných pro informování domácností o příčinách, dopadech a řešení problému znečištění ovzduší z vytápění domácností a o vývoji stavu řešení v Moravskoslezském kraji. Zároveň je třeba zajistit nezbytnou míru koordinace mezi OPŽP a IROP.

Zdroje podporující náhradu vytápění domácností

Lokální topeniště velmi výrazným podílem přispívají ke znečištění ovzduší, které je v Moravskoslezském kraji obzvláště patrné. Řešit tento problém přitom lze - a není to ani složité.

V rámci druhé výzvy kotlíkových dotací z Operačního programu životní prostředí (OPŽP) půjde do Moravskoslezského kraje téměř 900 milionů korun (po 300 milionech z první výzvy z loňského roku). Oproti ostatním krajům obdrží Moravskoslezský kraj dvojnásobnou výši finančních prostředků. Bude tak možné vyměnit až 8 000 starých uhelných kotlů. Krajský dotační program pro občany bude vyhlášen na konci června, s příjmem žádostí se počítá od 5. září 2017. Ve druhém kole nebudou podporovány kotle výhradně na uhlí a kombinované kotle (uhlí/biomasa) s ručním příkládáním. Podporovány naopak budou automatické kombinované kotle, plynové kondenzační kotle, kotle výhradně na biomasu a tepelná čerpadla. Další dotační výzvy z OPŽP podporují a změnu vytápění u veřejných budov. Integrovaný regionální operační program (IROP) poskytuje dotace na výstavbu obecních skladů dřeva a pelet bez přímé vazby na dotace do změny vytápění. Z Operačního programu Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost (OPPIK) je podporována změna vytápění u bytových domů.

Oficiální informace ke kotlíkovým dotacím

SFŽP <https://www.sfzp.cz/sekce/815/kotlikove-dotace/>

MSK https://www.msk.cz/cz/zivotni_prostredi/startuje-dalsi-kotlikova-vyzva-v-moravskoslezskem-kraji-94767/

Jak zvýšit efektivitu kotlíkových dotací

Problémy podpory snižování emisí z operačních programů EU

Dva způsoby podpory vytápění obnovitelnými zdroji ze dvou dotačních programů (OPŽP, IROP) nejsou vzájemně provázány v čase ani v místě. K rozhodnutí o změně vytápění však jednotlivé domácnosti potřebují mít jistotu, že jejich krok je součástí širšího projektu a že přímo v daném regionu bude trvalý dostatek cenově dostupného paliva z obnovitelných zdrojů. V opačném případě budou dále preferovat spíše zajištěnou dodávku uhlí do dotovaných kombinovaných kotlů. Spalování uhlí by tak pokračovalo a dotace vynaložené na výměnu kotlů by nevedly k žádoucí změně.

Nefunguje synergie mezi dotacemi na změnu vytápění domácností (kotlíkové dotace) z Operačního programu životní prostředí a dotacemi na výstavbu peletáren či zařízení na zpracování dřeva a obecních skladů dřeva z Programu rozvoje venkova. V praxi není zajištěna ani časová návaznost vypisování výzev, ani provázání jejich podmínek.

Upravit je nutné i samotné kotlíkové dotace tak, aby obce mohly financovat cílené programy pro nízkopříjmové skupiny obyvatelstva – aby obec mohla sama jejich jménem připravit žádosti či jim při zjednodušené přípravě asistovat.

Od další výzvy tzv. kotlíkových dotací (jaro 2017) přestat podporovat uhelné a smíšené (biomasa nebo uhlí, v praxi se pálí převážně uhlí) kotle a podporovat pouze čisté technologie. A spustit nový program (či

Projekt „Chytře na kotlíkové dotace“ vznikl za podpory Nadačního fondu Hyundai a Nadace Open Society Fund Praha.

podprogram kotlíkových dotací), který umožní výměnu kotlů v sociálně slabších domácnostech, jako jsou senioři na venkově. Stát jim nejen přispěje, ale uhradí veškeré náklady a pomůže s pořízením i výměnou. Po vyčerpání prostředků z fondů EU pokračovat v kotlíkových dotacích s přispěním státního rozpočtu (případně podle bodu 1.2.).

1.3. Novelou zákona o ochraně ovzduší umožnit obcím zakázat na svém území topení hnědým uhlím (případně rozšířit na všechna tuhá paliva)¹. Takovou možnost zavedlo Polsko a využilo ji například město Krakov.

Jak zajistit udržitelnost kotlíkových dotací

1.2. Postoupit v přípravě „environmentálních složek energetických daní“ (vláda schválila základní analýzu dne 9. 1. 2017 a uložila úkoly), které by motivovaly zejména k výměně uhelných kotlů a kamen za méně špinavé palivo. Výnos daně by bylo nutné směřovat na pomoc lidem s uhelnými kotli a kamny (doplnění kotlíkových dotací, taky aby na ně dosáhl každý). Toto opatření je nutné zavést novelou zákona o stabilizaci veřejných rozpočtů. Není důvod čekat na novou vládu, ministři mají schválené úkoly, které je nutné začít plnit okamžitě. V první řadě nechat spočítat externí náklady, které domácí uhelné kotle způsobují a připravit konstrukci daně.

Zpracoval: Daniel Vondrouš, Zelený kruh

vydáno v Praze, únor 2018

Poznámky:

[1] <http://www.hnutiduha.cz/aktualne/zprava-o-zivotnim-prostredi-cr-zitra-na-vlade-pokles-znecistenispotreby-zdroju-nebrani>

[2] Air Quality in Europe 2017: <https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2017>

[3] Program zlepšování kvality ovzduší (PZKO) pro Ostravskou aglomeraci zrušil Nejvyšší správní soud (NSS) 21. 12. 2017: <http://frankbold.org/pro-media/tiskova-zprava/prelomovy-rozsudek-soud-zrusil-cast-programu-zlepsovani-kvality-ovzdusi-ostavske-aglomerace>

PZKO pro aglomeraci Praha zrušil NSS 7. 2. 2018: <http://frankbold.org/pro-media/tiskova-zprava/program-zlepsovani-kvality-ovzdusi-pro-prahu-dnes-zrusil-soud>

[4] http://www.hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/2017/06/navrhy_reseni_ovzdusi_0.pdf

https://brnensky.denik.cz/zpravy_region/vystava-ovzdusi-nema-hranice-varuje-brnany-pred-skodlivymi-latkami-20170925.html

Rady a odkazy:

VYTÁPĚNÍ BIOMASOU <http://calla.ecn.cz/atlas/list.php?type=2>,

<http://loskutak.nova.cz/clanek/zarizujeme/vytapeni-biomasou.html>

VYTÁPĚNÍ TEPELNÝMI ČERPADLY <http://calla.ecn.cz/atlas/list.php?type=6>

Komerční rady:

http://www.ac-heating.cz/dotace/?gclid=EAIaIQobChMI6b6xde91wIVF54bCh071Ay1EAAyAAEgLUgvD_BwE

<http://www.dotaceprolidi.cz/>

<http://www.prukazpenb.cz/>

Projekt „Chytře na kotlíkové dotace“ vznikl za podpory Nadačního fondu Hyundai a Nadace Open Society Fund Praha.

***Zelený kruh** je asociace, která sdružuje 27 významných ekologických nevládních organizací působících v České republice. Asociace se věnuje plošnému monitorování zákonů a politik, koordinuje legislativní kampaně a poskytuje aktivní podporu při advokační činnosti zaměřené na zachování kvalitní ochrany životního prostředí a vysoké úrovně občanských práv v rozhodovacích procesech. Dlouhodobě se zabývá problematikou účasti veřejnosti na rozhodování o záměrech a projektech s dopadem na životní prostředí. Zelený kruh se také věnuje koordinaci výběru nevládních expertů a expertek do mezioborových pracovních skupin a poradních orgánů a komisí vlády a koordinuje vznik společných připomínek, pozic a veřejných vyjádření ekologických organizací k významným situacím v ochraně životního prostředí. Více informací naleznete na www.zelenykruh.cz/o-nas.*